pojalist, teised jälle kodanlist iseloomu. Esimesel juhusel muretses põllundajate küla lossile toiduprodukte, viimasele aga oli asula ümbruskonna turu- resp. laadapaigaks. Viimasesse tüüpi kuulub kindlasti Tartu. Ta asutati 1224. a. strateegiliselt soodsale kohale, Toomimäele, piiskopi asukohana ja lossina.

Piiskopiks oli Riia piiskopi Alberti vend piiskopp Hermann (I). Toomimäel seatakse sisse piiskopi nõukogu — toomkapiitel ja 1231 alustatakse apostlite Peetri ja Pauluse toom-peakiriku ehitamist, mis mitu ehitusajajärku üle elab ja lõppeks toredaimaks kirikuks Liivimaal kujuneb. Kindlustatud Toomimäe jalal algab aga 13. aastasaja keskpaigas Tartu kui kaitstud jõe- ja sillalinna arenemine. Läänemere mail loob Hansa Moskvani ja Novgorodini küündiva linnade ja kaubanduslise liikimise võrgu. Selle tähtsaks liikmeks Liivi lahe ja Peipsi järve vahel on ka Tartu. Emajõe kaldal kujunes transiitkaubanduse ladukoht, kust Läänemaade kaupa toimetati peipsitagusele ning venelasilt saadud tooresained läände. Ühes kaubandusega areneb ka käsitöö ja majanduslise tõusuga kasvab linn ning ta elanikkude arv. Asula tuiksoon — turg — on alul Laial tänaval, viiakse aga pärastpoole Suurele turule üle.

Alul on linnas piiskopi võim mõõduandev ja linnafoogt on lihtne piiskopi ametnik. Pärastpoole valitakse foogt küll linna poolt, kuid piiskopil on foogtikohtus pool võimu, mille esindajaks seal iseäraline ametnik (drost). Üldse jääb pärastpoole aga foogtikohus esimeseks instantsiks, kuna teiseks saab linna raekohus. Tartu linna-nõukogust läheb edasikaebus aga Riia linna-nõukogusse. Linnafoogt annab oma ametivande linna-nõukogu, piiskopikohtuniku (drosti) ja see jälle piiskopi toomkapiitli ja foogti juuresolekul. Linnast eraldi seisev Toomimägi ei käinud linna-nõukogu jne. piirkonda, — seal maksis ainult piiskopi võim.

Linna eesotsas oli linna-nõukogu pürjermeistritega, kusjuures linna-nõukogu täiendati kooptatsiooni teel, s. o. linnakodanikud ise valisid tarvilisel korral uusi linnanõunikke. Linna kogukond jagunes gildidesse. Suures gildis olid kaupmehed, Väikeses — ametite järele korraldunud käsitöölised (tsunftid). Noored vallalised ja võõrsilt ajuti linnas viibivad kaupmehed moodustasid Mustapeade gildi. Linna kogukonnal, eriti suurel gildil, oli õigus kaasa rääkida rahalisis, maksude ja trahvide küsimusis. Linna-nõukogu võimupiiri kuulus kohtumõistmine, linna valitsemine, seaduste ning politseimääruste andmine ja lepingute tegemine maal kui ka maalt väljaspool. Linnal oli oma pitsat ja oma õigus — Riia õigus. Sissetulekuid sai ta kaubandusest ja mõisaist, mis olid ostu või kinkimise teel piiskopilt saadud. 1420. a. peale andis piiskopp rahalöömise teatud tasu eest linnale. Linn sai sissetulekuid veel saksa inimeste pärandajateta varandusist — vaibevaradest, 10% võõraile Tartus osaks saanud varandusist, kodanikurahast kodaniku-õiguse andmisel ning kohtuprotsessidest. Linnalt nõudis kulusid esmalt ta kaubandusline politika, linna relvistamine ning sõjaväe pidamine ja hansa- ning Liivimaa linnade päevade saadikute reisirahad. Kaupmeeste huvisid Novgorodis kaitsis hansalinnade liit, kuhu kuulus ka Tartu. Oma huvide koha-